

TURSUNOV Ibragim Nuraliyevich

Toshkent Amaliy fanlar universiteti

dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

TursunovIbroxim@utas.uz

<https://orcid.org/0009-0000-4807-5288>

JAHON ADABIYOTI VA MADANIYATI TARAQQIYOTIDA ISLOM DININING O'RNI

РОЛЬ ИСЛАМА В РАЗВИТИИ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И КУЛЬТУРЫ

THE ROLE OF ISLAM IN THE DEVELOPMENT OF WORLD LITERATURE AND CULTURE

Annotatsiya. *Islom dini Qur'ondan boshlab, arab va islom dunyosi she'riyat va nasrida davom etgan jahon adabiyotiga chuqur va rang-barang ta'sir ko'rsatdi. U "Ming bir kecha", "Makamat" kabi qissa janrlarining rivojlanishiga hissa qo'shdi.*

Islom dini Xudoning so'zi hisoblangan Qur'on kabi asarlar va she'riyat va ilmiy asarlarni o'z ichiga olgan keng mumtoz arab adabiyoti orqali jahon adabiyotiga chuqur ta'sir ko'rsatdi.

Ushbu maqolada muallif Islom dinining jahon adabiyoti va madaniyatining rivojlanishidagi o'rini rus adabiyoti misolida o'rganadi va ma'lum bir qarashlar qilgan.

Kalit so'zlar: *Islom dini, san'at din, baddiy adabiyot, axloq, adabiy janr, qasida, g'azal, ruboiy.*

Аннотация. *Ислам оказал глубокое и многообразное влияние на мировую литературу, начиная с Корана и продолжая поэзией и прозой арабского и исламского мира. Он способствовал развитию таких жанров рассказов, как «Тысяча и одна ночь» и «Макамат».*

Ислам оказал глубокое влияние на мировую литературу через такие произведения, как Коран, считающийся Словом Божьим, а также через широкий спектр классической арабской литературы, включая поэзию и научные труды.

В данной статье автор рассматривает роль ислама в развитии мировой литературы и культуры на примере русской литературы и делает некоторые наблюдения.

Ключевые слова: *ислам, искусство, религия, изящная литература, мораль, литературный жанр, ода, газель, рубаи.*

Annotation. *Islam has had a profound and varied influence on world literature, beginning with the Quran and continuing through the poetry and prose of the Arab and Islamic worlds. It contributed to the development of short story genres such as the Arabian Nights and the Maqamat.*

Islam has had a profound influence on world literature through works such as the Quran, considered the Word of God, and through a wide range of classical Arabic literature, including poetry and scholarly works.

In this article, the author examines the role of Islam in the development of world literature and culture using Russian literature as an example and makes some observations.

Keywords: *Islam, art, religion, fine literature, morality, literary genre, ode, ghazal, rubaiyat.*

KIRISH

Islom dini jahon adabiyotining rivojlanishida asosiy rol o'ynadi, uni tillar va madaniy ta'sirlar o'rtasida yoyish orqali boyitdi. U she'riyat, nasr va falsafada boy an'analarni yaratdi va tarjima va bilim almashish orqali Yevropa adabiyoti va tiliga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

San'at va din, baddiy adabiyot va din munosabatlari masalasi xalqaro miqyosda doimiy mavzulardan biri bo'lib kelmoqda. San'atning barcha turlarida bo'lgani kabi, Olam va odamning yaralishi, inson taqdiri, kechinmalari masalasi Islomiy diniy asarlarda yetakchi mavzulardan biridir.

Markaziy Osiyo hududida diniy asarlarni kuylab, tilanchilik hisobiga yashab o'tganlarni, odatda, boshqa gadolardan farqlab, qalandar, darvesh deb yuritganlar. Ular xalq tasavvurida xudo nazari tushgan, bu dunyo farog'atlaridan voz kechgan kishilar hisoblangan.

Rus olimasi A.Troiskaya XX asr boshlarida O'rta osiyoda qalandar va darveshlarning maxsus maktablari va ularning filiallari bo'lganligi haqida qiziqarli ma'lumotlarni keltiradi. Uning keksalar axboroti va tarixiy manbalarga asoslanib yozishicha, XIX asrda Samarqand shahri qalandarlar markazi bo'lgan. Bu markazning Buxoro, Xiva, Afg'oniston, Qoshg'ar va boshqa joylardagi filiallarida mutaxassis qalandarlar, maddohlar tayyorlangan. Tayyorgarlik qan'iy qoidalar asosida olib borilib, ma'lum bir kursni o'zlashtirganlar maxsus imtihondan o'tgandan keyingina el o'rtasida yurish huquqini qo'lga kiritganlar [1].

Islom butun insoniyat madaniyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Bu nafaqat global madaniy taraqqiyotga hissa qo'shgan an'anaviy musulmon xalqlariga, balki kelib chiqishi Islom bilan dastlab aloqa qilishiga to'sqinlik qilganlarga ham tegishli.

Islom Sharq va G'arb sivilizatsiyalari o'rtasida o'ziga xos ko'priq qurdi. Musulmon olimlari, agar abadiy bo'lmasa, hech bo'lmaganda asrlar davomida yo'qolgan bilimlarni qutqardilar. Musulmon ilmiy hamjamiyati mavjud bilimlarga asoslanib, doimiy ravishda yangi narsaga hissa qo'shdi. Musulmon ijodining bunday yuksalishi ularning ko'p asrlar davomida jahon hamjamiyatining rivojlanishiga qo'shgan hissasi bo'lib kelgan. Bu yutuqlar ko'p jihatdan insoniyat uchun yangi bo'lgan dinning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi.

ASOSIY QISM

O'sha paytda dunyoning ko'p joylarida keng tarqalgan insoniyatga nisbatan salbiy qarashdan farqli o'laroq, Islom odamlarga qadr-qimmat ato etgan. Musulmonlar ilmga intilishni diniy burch deb bildilar va natijada dunyo haqidagi tasavvurlarini o'zgartirdilar. Islom dini ham insonlar axloq va axloqni e'tibordan chetda qoldirmaslik sharti bilan yer ne'matlaridan bahramand bo'lishlari kerakligini o'ziga xos tarzda anglagan. Bundan tashqari, Islom tabaqalar va irqalar o'rtasidagi ijtimoiy tafovutlarni yo'q qildi.

Jahon fani hamisha xalq ma'naviy madaniyatini yuksaltirishda dinning o'rni beqiyos ekanini e'tirof etib kelgan. "Xristian madaniyati", "Musulmon madaniyati", "Yahudiy madaniyati" kabi tushunchalar keng qo'llaniladi.

Islom tashqi va ichki go'zallikka katta e'tibor beradi. Islomda axloq birinchi darajali ahamiyatga ega bo'lsa-da, estetik tamoyillar buzilmaydi. Islom san'at va ijodning har qanday ko'rinishida estetikadan ko'ra axloqiy go'zallikning ustuvorligini tan oladi. Islom madaniyati: "Axloqiy bo'lgan narsa go'zal, axloqsiz narsa dahshatli" [2:13]. tamoyili asosida boshqariladi. Islom san'at va ijodni rad etishi aslo to'g'ri emas. Islomda san'atga qo'yiladigan yagona talab shundaki, unda axloqiy takomillashtirishga da'vat mavjud.

Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasidagi san'at va islom o'rtasidagi munosabatlar juda aniq. Bu hududdagi barcha xalqlar doimo juda boy va xilma-xil an'anaviy madaniyatga ega bo'lgan. Bu nafaqat urf-odatlar va an'analar, balki musiqa,

rasm va adabiyot bilan ifodalangan o'ziga xos va yaxlit Markaziy Osiyo madaniyati g'oyasini keltirib chiqardi. Islom dinining qabul qilinishi bilan islomiy axloq tushunchalari va islom dunyoqarashi ma'naviy madaniyat va san'atning barcha sohalari yanada taraqqiy etishni boshladi. Ayniqsa, xalqlarimizning xalq og'zaki ijodi asarlarida yorqin namayyon bo'ldi. Jumladan, o'zbek baxshilari tomonidan diniy mazmunidagi termalar va dostonlarning yaratilishi va kyulanishi jahon adabiyotini, xususan, xalq og'zaki ijodi hazinasini yanada boyitdi [3].

XIII-XIX asrlarda hozirgi Samarqand viloyati hududida faqat diniy termalarga ixtisoslashgan maktablar faoliyat ko'rsatganligi hamda ularning o'quvchilari diniy termalar va dostonlar kuylab, ma'lum bir darajada Islom ma'naviyati va ma'rifatining rivojlanishiga o'z hissalarini qo'shganlar. [3].

Umuman olganda, O'zbek xalq ijodida diniy qarashlar eng mo'jaz maqoldan tortib, ulkan hajmdagi dostonlargacha u yoki bu darajada singib ketgan. "Sadaqa – raddi balo", "Bekordan xudo bezor", "Ota rozi-xudo rozi", "Tarozi – xudo rozi" kabi o'nlab xalq maqollari, avliyoanbiyolar haqidagi afsona va rivoyatlar,

Aylanayin, bolam-ey,

Aylansin sendan enang-ey,

Yaxshi-yomon kuningda,

Xudoyim bo'lsin panang-ey,

Alla bolam, alla-ey.

kabi allalar,

Taxta-taxta ko'priqday

Taxting bo'lsin, yor-yor.

Payg'ambarning qiziday

Baxting bo'lsin, yor-yor.

kabi to'y qo'shiqlari, "Alpomish" dostonidagi Qorajon va Alpomishlarning aziz-avliyolarga iltijosi, "Kuntug'mish" dagi Kuntug'mishning munojatlari fikrimizning yaqqol dalilidir [4,105-107].

Islom adabiyoti (arabcha: *al-adabu al-islomiyah*, *al-adabu al-islomiyah*) — o'ziga xos diniy va intellektual xususiyatlar bilan birlashgan musulmon xalqlari vakillari tomonidan yaratilgan adabiyotlarni aniqlash uchun ishlatiladigan atama. Unga nafaqat arab, balki fors, turk va boshqa islom diniga e'tiqod qiluvchi xalqlarning tillaridagi asarlar ham kiradi. (*Vikipediya materiallari—ensiklopediyasidan*)

Islom adabiyotining kelib chiqishi Qur'on - musulmonlar uchun muqaddas kitob bo'lib, u nafaqat arablar, balki keyinchalik islomni qabul qilgan boshqa xalqlar uchun ham ideal bo'ldi. Qur'on "Xudoning yaratilmagan kalomi" sifatida endi adabiy yuksaklikning eng yuksak ifodasiga aylandi va butun islom madaniyati va adabiyotining poydevoriga aylandi, arab adabiyotida o'ziga xos mavqega erishdi.

(*Vikipediya materiallari-ensiklopediyasidan*)

Islomning jahon adabiyotiga qo'shgan hissasini quyidagicha izohlagan bo'lardik:

• **Turli tillarda rivojlanish:**

Islom dinining tarqalishi bilan arab, fors, suahili, malay kabi ko'plab tillarda adabiyot paydo bo'ldi va rivojlandi.

• "Islomning oltin davri":

9—14-asrlar Yevropa Uyg'onish davriga ta'sir ko'rsatgan islom fani, falsafasi va adabiyotining gullab-yashnagan davri bo'ldi.

• Adabiy janr va shakllari:

Islom adabiyoti she'r (qasida, g'azal, ruboiy) va nasr (maqoma) kabi turli janr va shakllarni o'z ichiga oladi.

• Qur'on:

Muqaddas Islom kitobi arab adabiy tili uchun namuna va arab adabiyoti uchun matnlararo murojaatlar manbai bo'ldi.

• Yevropa madaniyatiga ta'siri:

Arabcha falsafiy va ilmiy matnlarning lotin tiliga tarjimasini Yevropa tafakkuri va ilm-faniga katta ta'sir ko'rsatdi.

• Islom axloqi va falsafasi:

Islom falsafiy asarlari, shuningdek, adab (bilimli va nafosatli shaxs kamoloti) kabi tushunchalar adabiyotga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

• Arab tili orqali madaniy integratsiya va rivojlanish:

• Islom dinining muqaddas kitobi Qur'on arab adabiyotining me'yoriga aylandi va arab tilining butun Islom olamida umumiy til sifatida rivojlanishiga hissa qo'shdi.

• Arab tili orqali Islomgacha bo'lgan yunon va fors falsafasi, adabiyoti, ilmi va boshqa unsurlari merosi o'zlashtirildi, tarjima qilindi va islom madaniyatiga singdirildi.

Tematik va stilistik ta'sirlar:

• Islom ta'limoti, axloqi va tarixiy voqealar adabiy asarlarda muhim mavzuga aylandi.

• Namoz, ro'za, haj kabi musulmonlar hayotini tartibga soluvchi Islomiy me'yorlar she'r va qissalar mavzusiga aylandi.

Adabiy janrlarning xilma-xilligi va rivojlanishi:

• Islom olamida she'r, nasr, qissa, g'azal, ruboiy tarix va biografiya kabi turli xil adabiy va san'at janrlari rivojlandi.

• O'rta asrlarda Islom olami fan, matematika, astronomiya, tibbiyot va boshqa sohalaridagi yutuqlarni ko'rdi va bu bilimlardan adabiy asarlar uchun mavzu va fon sifatida foydalanildi.

Boshqa madaniyatlarga ta'siri:

• Islom olamida rivojlangan adabiyot va ilm-fan keyinchalik Ispaniya va boshqa hududlar orqali Yevropaga tarqalib, Uyg'onish davri madaniyatiga ta'sir ko'rsatdi.

• Islom madaniyati Hindiston, Xitoy, Markaziy Osiyo kabi boshqa madaniyat sohalari bilan ham o'zaro aloqada bo'lgan va bu ta'sirlar o'zaro bo'lsa-da, har bir mintaqa o'ziga xos adabiyotni shakllantirgan.

Shunday qilib, Islom shunchaki din emas; madaniy integratsiya va taraqqiyotga turtki bo'ldi va butun arabga asoslangan islom olamiga va hatto jahon adabiyoti rivojiga katta ta'sir ko'rsatdi.

• *Mashhur diniy badiiy asarlarga misollar:*

Islom badiiy adabiyotiga "Ming bir kecha", "Makamat", Umar Xayyomning "Ruboiy"i, Xalil Gibronning asarlari kabi mashhur asarlarni keltirishimiz mumkin.

Musulmonlar arab tilidagi asarlardan tashqari, qisqa to'rtliklardan tortib, uzun epik she'rlargacha bo'lgan ming yillik mumtoz fors she'riyati an'anasini ham rivojlantirdilar. Islom dinining boshqa hududlarda tarqalishi bilan boshqa tillarda, ya'ni suahilidan malaychagacha bo'lgan adabiyotlarda ham shunga mos ravishda o'sish kuzatildi.

Islom dininig jahon adabiyoti va madaniyatini taraqqiy ettirishdagi rolini biz rus ma'naviyati bilan o'rganishga harakat qilamiz.

A.Pushkin, M.Lermontov, F.Tyutchev, N. Dostoevskiy, L. Tolstoy - bu buyuk rus shoir va yozuvchilarining nomlari butun dunyoga ma'lum. Ularning asarlari jahon mumtoz adabiyotining oltin fondini tashkil etadi. Ammo, ehtimol, ularning iste'dodi muxlislarining hammasi ham bu odamlar o'z ijodlarida Islomga katta e'tibor berganliklarini bilishmasligi mumkin [6].

Darvoqe, Tolstoyning o'zi Islom "O'z ta'limotida g'ayritabiiy va tashqi hamma narsani bir chetga surib qo'yishi va uning poydevoriga Muhammadning asosiy diniy va axloqiy ta'limotlarini qo'yishi" kerakligini ta'kidlagan [5].

Qur'oni Karimning rus shoirlari va yozuvchilari ijodiga ta'siri katta, desak sira mubolag'a bo'lmaydi. Bu ta'sir bevosita mualliflar matnlarida, Qur'oni Karimga taqlid qilib (A.S.Pushkin misolida) yoki Ilohiy matndan chuqur ilhom olish natijasida yaratilgan she'rlar shaklida (I.A.Bunin misolida) o'z aksini topdi. Biroq, Islomning rus adabiyotiga ta'siri faqat Qur'on motivlarini topish mumkin bo'lgan she'rlar bilan chegaralanib qolmaydi. Musulmon dini va madaniyati adabiyot arboblari hayoti va ijodining boshqa jabhalarida ham chuqur iz qoldirgan [7].

A. Pushkinning "Baxchisaroy favvorasi" epigrafida fors shoiri Sa'diyning: "Menga o'xshab ko'pchilik bu favvorani ziyorat qildi, ammo ba'zilar yo'q, ba'zilar olislarda sarson-sargardon bo'lib yuribdi" degan so'zlarini oladi. She'rning "Tatar qo'shig'i"da "Qur'onning muqaddas amrlari" — Makkaga haj qilish va halok bo'lgan jangchining mukofoti jannat haqida she'r yozadi va asarda Muhammad payg'ambar ulug'lanadi [8].

Biz rus mumtoz shoirlari hayotidan ba'zi faktlarni keltiramiz, ular hayotlarining turli bosqichlarida bo'lgan musulmon kontekstining ularning ijodiga ta'siri haqida xulosa chiqarishga imkon beradi.

Gavriil Derjavin

Sharqiy motivlar rus adabiyotiga Qozon yaqinida tug'ilgan va tatar ildizlariga ega G.Derjavin siymosi bilan "oltin davr"da singib keta boshladi. U har doim o'zining kelib chiqishi bilan faxrlanib, bu haqiqatni sira ham yashirmagan va bu bilan fahrlangan. Uning she'rlarida ko'pincha diniy motivlar mavjud bo'lib, Xudoni zikr qilish. Ba'zi olimlar hatto Derjavin asarlarini Qur'on prizmasi orqali tahlil qilishga harakat qilishgan. Bu jasoratli urinish, ammo bunday aloqani o'rnatish hali ham qiyin. Shunday bo'lsa-da, buyuk adib o'zining asli tatar millati vakili ekanligini ta'kidlab, Rossiya imperiyasi xalqlari, xususan, musulmonlar orasida o'qimishli zodagonlar jamoatchiligida qiziqish uyg'otganini inkor etib bo'lmaydi.

Nikolay Gogol

Jamoat ongida Nikolay Vasilevich rus va ukrain xalqlari o'rtasidagi aloqani aks ettiruvchi asarlar bilan bog'liq. Biroq, uning musulmon Sharqiga bo'lgan ishtiyoqi umuman e'tibordan chetda qolmoqda. Ma'lumki, Gogol musulmon davlatlari tarixidan ma'ruza o'qigan, xususan, Al-Ma'mun kabi alohida hukmdorlar shaxsiyatiga e'tibor qaratgan. Uning musulmonlar siyosati

haqidagi tadqiqotini "Arabesklar" to'plamida topish mumkin.

Mixail Lermontov

Rus adabiyotining eng yirik namoyandalaridan biri bo'lgan Mixail Kavkazga ilk bor 10 yoshida tashrif buyurgan. Darhaqiqat, bolalik davridagi musulmon xalqlari madaniyati bilan uchrashish unda kuchli taassurot qoldirdi, bu uning hayotini sezilarli darajada shakllantiradi. O'qishni tugatgandan so'ng, Lermontov o'z polki bilan Janubiy va Shimoliy Kavkaz bo'ylab sayohat qilib, harbiy faoliyatini boshladi. Mahalliy tasvirlar, madaniyat va tabiat uni abadiy o'ziga jalb qildi. "Hoji Abrek", "Terek sovg'alari", "Zamonamiz qahramoni" va boshqa ko'plab asarlar Kavkaz va unda yashagan xalqlardan ilhomlangan. Shunisi e'tiborga loyiqki, o'limidan biroz oldin Mixail Yuryevich o'sha paytda ozarbayjon nomi bilan mashhur bo'lgan "tatar" tilini jiddiy o'zlashtira boshlagan.

Lev Tolstoy

L.N.Tolstoy o'zining olijanob ajdodlari bilan tirikchilik izlash bilan bog'liq bo'lgan omon qolish chalg'itishlaridan xoli edi. Sharq tillarida mumtoz ta'lim olish uchun Qozon universitetiga o'qishga kirdi. Ma'lumki, u arab va turk tillarini o'rgangan. Qozonda Tolstoy mahalliy tatar musulmonlari bilan uchrashdi. Keyin u Kavkaz va Qrim urushlarida qatnashdi va u yerda yana musulmon madaniyati bilan yaqindan tanishdi. Uning "Hojimurot" va "Kazaklar" asarlari kavkaz va islom naqshlaridan ilhomlangan. Boshqirdlarning ko'chmanchi lagerida qarorgohda bo'lganida, Tolstoy uzoq davom etgan depressiyadan bir necha bor davolanishga murojaat qilgan. U misrlik diniy arbob va siyosatchi Muhammad Abduh bilan ko'p yozishmalar olib borgan, islom dini haqida ijobiy fikrlar bildirgan.

Tolstoyning Islomni qabul qilish uchun Turkiyaga hijrat qilish istagi haqida tasdiqlanmagan mish-mishlar (agar uning shaxsiy kundaliklaridan ilgari noma'lum bo'lgan haqiqiy yozuvlar topilmasa, buni hech qachon tasdiqlab bo'lmaydi) tez-tez tarqaladi. Uning pravoslav cherkovidan chiqarib yuborilishi ko'pincha shu nuqtai nazardan talqin qilinadi. lekin bu Islom ta'limotini ochiq himoya qilishdan ko'ra, ko'proq xalqdan uzilib qolgan va mavjud adolatsizlikni oqlovchi siyosiy qurol sifatida foydalanilgan ruhoniylarni tanqid qilish bilan bog'liq edi [6].

Qolaversa, Lev Tolstoyga Qodir Allohning so'nggi elchisi Muhammad (s.a.v.)ning rus tilidagi hikmatlari to'plami muallifi ham kiradi. Bu asarning haqiqiyliги bahsli, lekin Tolstoyning Islomga chuqur qiziqishini inkor etib bo'lmaydi [5].

Bir narsani aniq aytish mumkinki, u Islom dinini juda ko'p tushungan va qadrlagan, turli millatga mansub dindorlarni bilgan, ular bilan do'stlashib, yozishmalar olib borgan. U bizga musulmonlarning, yuksak badiiy obrazlarini, Islom haqidagi har doim ham inkor etib bo'lmaydigan, balki teran va ta'sirchan fikrlarini qoldirdi. U ilhomlantirgan ommaviy diniy harakat "Tolstoychilar" hech qachon Islomga qarab yurmagan.

XULOSA

Islom jahon adabiyoti va madaniyatining rivojida katta rol o'ynadi. Uni yangi janrlar, falsafiy tushunchalar va boshqa madaniyatlarga ta'sir ko'rsatgan keng asarlar to'plami bilan boyitdi. Bu ta'sir mumtoz fors she'riyatining rivojlanishida, arab tilining keng tarqalishida va bilimlarning tarjima orqali uzatilishida namoyon bo'ldi, va boshqa adabiy an'analarning rivojlanishiga xizmat qildi.

Islom dini va adabiyotining jahon adabiyoti va madaniyatiga qo'shgan asosiy hissasini biz quyidagicha baholadik:

- Ilmlarni saqlash va yetkazish; Islom oltin asrida islom ulamolari yunon va fors asarlarini tarjima qildilar va saqlab qoldilar, bu ham islom, ham G'arb tafakkuriga ta'sir ko'rsatgan bilim almashinuvi uchun ko'prik yaratdi.

Yangi adabiy shakllarning rivojlanishi:

- Islom dinining adabiy an'anasi boshqa madaniyatlar tomonidan o'zlashtirilgan noyob nasriy shakllar va qasida, g'azal, ruboiy (to'rtlik) kabi she'riy shakllarni o'z ichiga oladi. Muhabbatni ulug'lovchi lirik asar - g'azal keyingi ishqiy mazmundagi romanlarga alohida ta'sir ko'rsatdi.

G'arb adabiyotiga ta'siri:

- O'rta asrlarda arab matnlarining lotin tiliga tarjimalari G'arbni yangi g'oyalar va hikoyalar bilan tanishtirdi.

- Qissa: "Ming bir kecha", "Makamat" kabi asarlar Yevropa yozuvchilariga ta'sir ko'rsatib, roman janrining rivojlanishiga hissa qo'shgan.

- Falsafa: Forobiy kabi falsafiy asarlar ham islom, ham G'arb tafakkuriga axloq va inson tabiatiga ta'sir ko'rsatdi.

- Islom adabiyoti sevgi, ma'naviyat va axloq mavzulari bilan turli madaniyatlarda rezonans topdi va madaniy o'ziga xoslik, ijtimoiy me'yorlar va siyosiy qarashlarni shakllantirish uchun vosita bo'lib xizmat qildi.

- Doston afsonalari: "Layli va Majnun" dostoni – fojiali sevgi hikoyasi bir necha tillarda tarjima qilinib, juda ta'sirli ishq muhabbat asariga aylandi.

- Boshqa tillarga tarqalishi: Islomning tarqalishi fors, turk, urdu, suahili va malay tillarida adabiy an'analarning rivojlanishiga olib keldi.

Islom madaniyati va ma'rifati rus badiiy adabiyoti ijodkorlarining asarlarini yanada boyitdi.

Umuman olganda, Islom madaniyati va ma'rifati butun insoniyat adabiyoti va madaniyatining rivojlanishiga katta hissa qo'shdi va insoniyatning ma'naviy-ma'rifiy merosiga aylanib, ulgurdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Троицкая А.Л. Из прошлого календаров и мадахов в Узбекистане // Домусульманские верования и обрядов в Средней Азии. – Москва: Наука, 1975. – С.191-223.
2. Шамаев А.М. Исламское мировоззрение в развитии культуры и искусства у северокавказских народов//History and modern perspectives Vol. 1, № 3, 2019.
3. Турсунов И.Н. Халқ термаларининг тарихий асослари ва бадийати. Филол. фан. ном. ... дисс. автореф. – Тошкент, 2011. – 24. б.
4. Мусакулов А.М. Ўзбек халқ лирикаси. Монография. – Тошкент: Фан, 2010.
5. Маркус С.Дж. Лев Толстой и Ислам. https://idmedina.ru/books/history_culture/mavlid/1/levtolstoy.htm
6. Как ислам повлиял на жизнь и творчество великих классиков русской литературы. <https://tatar-duslyk.ru/kak-islam-povliyal-na-zhizn-i-tvorchestvo-velikih-klassikov-russkoj-literatury>
7. Маркус Д.С. Бунин и Ислам. «И восстанет Ислам» https://idmedina.ru/books/history_culture/mavlid/2/bunin.htm
8. Ислам в творчестве А.С.Пушкина. <https://islam.ru/content/kultura/31273>